

Romano džaniben

časopis romistických studií | 2 | 2018

Romano džaniben

časopis romistických studií | 25. ročník | 2/2018

Obsah

Tomáš Hrustič, Ondřej Poduška

Participácia a kolaborácia v akademii a verejnej politike.

(Úvod k tematickému číslu *Romano Džaniben*)

05

RECENZOVANÁ ČÁST

Tomáš Hrustič

Participatívny výskum politickej angažovanosti Rómov na Slovensku

15

Liria Hernández a Paloma Gay y Blasco

Životní zkušenosti romských žen: kolaborativní přístup k jejich studiu

39

Tatiana Zachar Podolinská

Kvalitatívna analýza naratívu o privátnom zjavení Panny Márie v rómskom prostredí ako príklad viac-hlasnej etnografie

47

Tatiana Hrustič a Andrea Poloková

Participatívny prieskum o dojčení v marginalizovaných romských komunitách a jeho využitie pre prax

89

NERECENZOVANÁ ČÁST

Daniela Filáková Bobáková, Andrej Belák, Tatiana Hrustič, Marcela Adamová,

Asistencia pre vylúčených Rómov v slovenských nemocniciach:

participatívny vývoj a zavedenie novej pracovnej pozície

109

Na bajinav, kaj oda savoro kerďom – Svého rozhodnutí nelituji.

(Životní příběhy a motivace romských aktivistů ze Slovenska)

Úvod

125

Beata Berkyová

126

Csaba Horváth

128

Rudolf Horváth

132

Jarmila Vaňová

140

Jan Ort, Zdeněk Guží

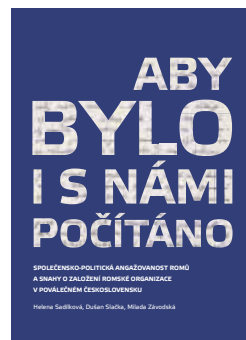
„Vzal jsem si do hlavy, že si vybuduju vlastní život.“

Životopisné vyprávění Zdeňka Gužího

149

RECENZE | ANOTACE

173

Helena Sadílková, Dušan Slačka, Milada Závodská

Aby bylo i s námi počítáno. Společensko-politická angažovanost Romů a snahy o založení romské organizace v poválečném Československu

Brno: Muzeum romské kultury, 2018, 230 s., ISBN: 978-80-86656-37-3

Publikace vydaná Muzeem romské kultury v Brně je rozdělena do dvou částí. Obsahem první části jsou autorské texty, ve druhé části jsou otištěny fotokopie archivních dokumentů s komentářem. Kniha obsahuje zevrubné anglické resumé a jmenný či místní rejstřík. Dílo vzniklo za přispění Ministerstva kultury ČR.

Autoři v úvodu konstatují, že dosavadní zájem o problematiku aktivit Romů směřujících k vytvoření vlastní organizace (resp. o jejich společenskou angažovanost) se soustředil na přelom šedesátých a sedmdesátých let 20. století jako na dobu vzniku prvních romských organizací (Svaz Cikánů-Romů, resp. Zvaz Cigánov-Rómov, dále jen SCR či ZCR), a zmiňují stávající historický diskurz, ve kterém jsou Romové po roce 1948 považováni pouze za „objekt“ politiky státu. Samotné téma knihy je vymezeno následovně: „jaký byl vztah jednotlivých členů romských komunit jako československých občanů k poválečnému československému státu“ (s. 8), s tím, že za velmi inspirativní byl autory označen pohled na poválečné období jako na proces vyjednávání jednotlivých aktérů na centrální i regionální úrovni. Pohledy z regionální perspektivy podle autorů vedou k pochopení dopadů centrální politiky a umožňují vnímat různorodost romských komunit. Zaměření na písemné dokumenty vytvořené Romy umožňuje překonat nedostatek dosavadního výzkumu spočívající ve využívání dokumentů „neromské“ provenience v kombinaci s výhradně orálními romskými prameny.

Publikace je sestavena ze tří autorekých příspěvků od Milady Závodské (přehled dosavadní literatury a pramenů k problematice zakládání SCR a ZCR), Heleny Sadílkové (představení a analýza sebe-organizačních iniciativ v letech 1949–1969, snahy o participaci Romů) a Dušana Slačky (zamyšlení nad dobovými možnostmi realizace úsilí o založení romské organizace). Kromě toho obsahuje dvanáct přetištěných dokumentů, jejichž autoři jsou sami Romové nebo jejich podporovatelé. U jednotlivých dokumentů je uveden jejich původ a nad běžný rámec také reference v dosavadní literatuře i historická (životopisná) data původců, resp. jejich aktérů. V případě rukopisných textů jsou připojeny jejich přepisy.

M. Závodská: „Nikde jinde na světě neměli Romové takovou svou organizaci“. Geneze Svazu Cikánů-Romů v historické literatuře a pramenech.

Autorka uvádí odkazy na existující zpracování otázky vzniku SCR s upozorněním na dosavadní výběr pramenů. Za dostupné jsou označeny především archivní fondy vzniklé v době činnosti SCR. Podle autorky nelze spoléhat na běžnou rešerši archivních fondů se zaměřením na participaci Romů, protože běžná rešerše by byla málo efektivní.

Za další možný pramen jsou označeny vzpomínky pamětníků, což je s ohledem na dobu, která uplynula od existence SCR/ZCR, velmi limitující. Také filmové materiály a fotografie jsou připomenuty jako využitelný zdroj informací (např. identifikace jednotlivých aktérů). Dále M. Závodská odkazuje na vydávání časopisu a činnost tiskárny SCR a uvádí, že cenným zdrojem informací mohou být autorské texty protagonistů tehdejších událostí. Za zcela nevyužitou pak disertační práci M. Holomka z roku 1975 (Společenská problematika Romů v ČSSR a její řešení). Kromě toho autorka kapitoly poukázala na další zdroje (např. korespondence V. Srba a M. Holomka uložená v Muzeu romské kultury).

Ačkoliv je edice dokumentů věnována období před vznikem prvních romských organizací (SCR a ZCR), v textu jsou připomenuty především prameny vzniklé z jejich činnosti. Za dosud málo využitý zdroj informací lze, společně s autorkou příspěvku, označit korespondenci či vlastní písemnosti aktérů (romských aktivistů i jejich podporovatelů). Využití těchto materiálů však může být komplikované s přihlédnutím k tomu, že se zčásti jedná o soukromou korespondenci. Nelze ovšem zcela souhlasit s tvrzením, že výzkum v klasických archivních fondech by byl a priori neefektivní. Jedná se mnohdy o časově náročný výzkum, nicméně by měl být zřejmě základem, resp. nedílnou součástí bádání o tomto úseku českých dějin. Problémem může být otázka úrovně archivního zpracování jednotlivých fondů, ale to je obecný problém historického výzkumu. Předložený příspěvek tak upozorňuje na různé druhy využitelných zdrojů informací. K těm autorkou uvedeným lze přidat ještě dobový tisk (kromě běžného tisku např. odborné časopisy) a jednoznačně lze souhlasit s názorem, že využití některých pramenů v dosavadním bádání je nedostatečné.

H. Sadílková – „Sami máme zájem na dořešení problematiky“. Usilování společensky angažovaných Romů v poválečném Československu o participaci a sebe-organizaci (1945–1968).

Podle autorky se podmínky pro vznik SCR a ZCR formovaly od počátku padesátých let a ve svém příspěvku připomíná také úlohu Romů, kteří po válce přišli ze Slovenska. Samotný předkládaný text vychází z dosavadních publikovaných údajů, resp. archivních dokumentů institucí, kterým byly podněty a iniciativy Romů předkládány.

V návaznosti na jeden z přetištěných dokumentů (dopis J. Šándora) H. Sadílková upozorňuje na záměr vytvoření romské organizace, který je zachycen již v dříve publikovaných dokumentech (A. Jurová: Rómska problematika 1945–1967). Autorka si klade otázku, zda o těchto snahách věděli zakladatelé svazů na konci 60. let, přičemž zmiňuje, že v případě slovenského ZCR zazněla na jeho ustavujícím sjezdu informace o snahách v roce 1949, ale u českého SCR byla snaha o založení organizace prezentována jako první pokus.

Autorka zastává názor, že spolupráci Romů na úrovni regionálních a místních správních úřadů lze vnímat jako prostředek, jakým Romové mohli ovlivňovat řešení tzv. cikánské otázky, resp. formulovat další (národnostní a politické) otázky. Od padesátých let byly místní úřady vyzývány k zapojení Romů a měly vznikat tzv. cikánské komise (viz v příloze knihy otištěné dopisy Lackových, resp. Z. Vagaie). Činnost těchto komisí nebyla zatím podrobněji zkoumána. Skutečná iniciativa „zdola“ byla centrálními úřady, podle autorky, odmítána. V článku je dále zmíněno setkání Romů u ministra práce a sociální péče Erbana dne 9. 6. 1950 (zápis ze

zasedání v knize veden jako Dokument č. 2), kde mj. zazněl požadavek na vytvoření „cikánských rad“, alespoň na úrovni krajů. V této souvislosti byly v textu připomenuty návrhy na založení svazu československých cikánů z roku 1950 (viz v knize publikovaný Dokument č. 3), resp. návrh na ustavení prozatímního krajského výboru Cikánů v Brně.

Ve druhé polovině padesátých let dochází k deziluzi týkající se možností participace Romů, především na úrovni místních orgánů. V této souvislosti je otištěn dopis E. Lackové a J. Lacka z 20. 5. 1957 (Dokument č. 5), ve kterém si pisatelé stěžují na práci některých národních výborů a složek Národní fronty, které jim komplikují jejich práci mezi Romy. Ve stejném duchu je psán dopis ze dne 4. 2. 1957 (Dokument č. 4), podepsaný pracovníky mezi Romy z Prahy.

Poslední fáze romských iniciativ před samotným založením SCR/ZCR, jako výraz kontinuální snahy romských aktivistů získat přístup k participaci na řešení otázek týkajících se Romů, je zachycena v návrhu na zřízení ZCR z dubna 1968 (Dokument č. 9), který přímo odkazuje na snahy o založení organizace v roce 1957. Obdobným dokumentem je „Rezoluce z aktivu o cikánské problematice v Jihomoravském kraji“ (Dokument č. 10). Autorka píše, že není jasné, do jaké míry byli iniciátoři výše uvedených dokumentů o svých aktivitách vzájemně informováni. Brněnská rezoluce je hodnocena jako opatrnější v otázce národnostního statusu pro Romy. Po vzniku SCR a ZCR se tento postoj obrátil: zatímco na Slovensku byla, po přijetí ústavního zákona o národnostních menšinách č. 144/1968 Sb., otázka národnosti opuštěna, v českých zemích byla aktuální i po vzniku SCR. Autorka uvádí, že zkušenost s pronásledováním za války mohla být u některých aktérů motivací ke společenské angažovanosti a snaze podílet se na řešení otázek týkajících se Romů, ale toto své tvrzení dále blíže nerozvádí.

Je ovšem otázkou, zda byla motivací ke společenské angažovanosti právě zkušenost s nacistickým pronásledováním, protože většina romských obětí nacistického pronásledování dávala přednost nenápadnosti, jelikož příčinou jejich pronásledování bylo označení za „Cikány“, a předsudky většinové společnosti s koncem války nezmizely. Z takových důvodů je možné uvažovat o motivaci ke společenské angažovanosti, resp. při snahách o založení vlastní organizace („romské“) pouze u několika jedinců z pár stovek Romů, kteří v Čechách a na Moravě nacistické pronásledování přežili. Většina Romů žijících po roce 1945 na českém území přišla po roce 1945 ze Slovenska, a jejich historická zkušenost tak byla odlišná.

Otázkou je také motivace jednotlivých aktérů ke vstupu do vyjednávání se státními orgány a s tím spojené téma vztahu ke KSČ, resp. k tehdejšímu státnímu zřízení. Motivace aktérů mohla, podle autorky, souviset s politikou KSČ (zrovnoprávnění) a při střetu představ těchto aktérů s politickou realitou nemuselo dojít k odklonu od oficiální politiky, jak o tom svědčí dopisy centrálním orgánům státu či KSČ.

Autorka upozorňuje také na otázku použitých jazykových prostředků. Aktéři volili jazyk, který odpovídal dobovým představám, což se týkalo také sebeoznačení. Vzhledem k tomu, že se jedná o dopisy adresované státním institucím, nejčastěji se v nich užívá pojem „cikán“, slovo „Rom“ se objevuje až na konci šedesátých let.

D. Slačka: „Po stránce národnostní stojíte ve smyslu asimilace“. K možnostem a limitům participace Romů na společensko-politickém dění v letech 1948–1969 v kontextu snah o založení romské organizace.

Poslední z textů je zaměřen na „vnější podmínky“ možnosti realizace myšlenky vzniku romské organizace. Za klíčovou otázku svého textu označuje autor snahu Romů a jejich podporovatelů o založení vlastní organizace a reakce na tyto snahy ze strany státních orgánů.

Autor upozorňuje na dopis J. Šándora z roku 1948 (Dokument č. 1), který odkazuje na existenci „Sdružení Cikánů“. K tomu je uvedeno, že toto „Sdružení“ nebylo nikdy

zaregistrováno, ale v Brně mohl, podle autora, takový odkaz sloužit jako podpůrný argument ve vztahu ke státním orgánům. Zde se také nabízí otázka, zda si pisatel byl vědom toho, že taková organizace nebyla registrována. K tomu autor upozorňuje na soudobou migraci ze Slovenska, která mohla motivovat snahu o spolupráci ze strany tehdejších národních výborů (dále též NV).

V publikaci je období začátku 50. let přiblíženo dokumentem č. 2 (zápis ze schůzky u ministra Erbana). Autor cituje ministra Erbana: „Po stránce národnostní stojíte ve smyslu asimilace. Je nutno překonati a nepřipustiti, aby se to stavělo nějak rasově a národnostně, to postaviti tak, že jste buď Češi nebo Slováci, to vše ostatní vývojem, splynutím“ (s. 65). V této souvislosti je podotknuto, že ministr Erban srovnal zlepšení postavení Romů se zlepšením postavení žen. Na poradě na MPSP na začátku června 1950 přímo navázalo založení „Prozatímního krajského výboru Cikánů v Brně“ (Dokument č. 3).

Období druhé poloviny 50. let je v knize reprezentováno korespondencí adresovanou prezidentské kanceláří (Dokumenty č. 4 a 5) a návrhem na zřízení „Zvázu československých Cigánů“ (Dokument č. 6). Podle usnesení ÚV KSČ ze dne 8. 4. 1958 byla uznána asimilace „cikánů“ a současně bylo kritizováno předchozí otevření ve směru národnostní politiky.

V autorově hodnocení vývoje je pominut možný nesoulad v zamýšleném postupu mezi jednotlivými rezorty (především mezi ministerstvem práce a sociální péče a ministerstvem vnitra) a také není zmíněno, že přijetí politiky „asimilace“ bylo motivováno i podněty z jednotlivých regionů či obcí.

Následuje období konce 60. let, které je zastoupeno dokumenty č. 9 a 10 (založení romských organizací), č. 11 (angažovanost neromských odborníků při zakládání organizací) a č. 12 (zapojení Romů do vznikajících organizací). Zpočátku byl zamýšlen vznik celostátní romské organizace, ale od podzimu 1968 (federalizace státu) začala být myšlenka celostátní organizace opouštěna. Souběžně s přípravou federalizace měla být řešena otázka národnostní. Ústavní zákon č. 144/1968 Sb., o postavení národností v Československé socialistické republice uznal za národnostní menšiny pouze Maďary, Němce, Poláky a Ukrajince (Rusíny). ZCR po přijetí tohoto zákona od prosazování národnostních požadavků zcela ustoupil a působil jako kulturní organizace. SCR vydal ještě 17. 4. 1970 „memorandum“, ve kterém byly národnostní požadavky formulovány.

Regionální a místní úřady se, podle autora, zdají být požadavkům Romů přístupnější (s. 75). Dále ale autor uvádí, že některá represivní opatření vznikala z popudu lokálních institucí. Tento rozpor není v textu nijak řešen. V této souvislosti je nutné uvést, že změna politiky státu ve druhé polovině 50. let (1958) byla zdůvodňována mj. podněty z úrovně místních orgánů státní moci.

Jak bylo výše uvedeno, druhou polovinu knihy představují přetištěné archivní dokumenty. Archivní dokumenty jsou řazeny v časové posloupnosti. Každý z nich je okomentován a je uveden stručný medailonek jeho autora nebo osob v dokumentu zmiňovaných. Jedná se o prameny různého původu, které se dají rozdělit na dopisy (podněty) jednotlivců a na písemnosti vzniklé při kolektivních událostech, resp. se jedná o zápisy z jednání. Mezi písemnostmi jednotlivců lze zařadit dokumenty č. 1, 4, 5, 7, 8, 11, 12. Dokumenty č. 11 a 12 jsou dopisy, které psal prom. hist. Bartoloměj Daniel ustavujícím se orgánům SCR a ve kterých se přihlašoval k aktivní spolupráci s nově vznikajícími organizacemi. Dokumenty č. 4, 5, 7, 8 jsou stížnostmi na postup místních orgánů, v některých případech spojených se žádostí o osobní přijetí prezidentem republiky (dokumenty č. 4 a 5). V případě dokumentu č. 4 se jedná o kolektivní žádost podepsanou jak romskými, tak neromskými (např. M. Hübschmannová) pisateli. Ostatní prameny by se daly zařadit do kategorie „úředních“

dokumentů (zápis z porady u ministra Erbana – dokument č. 2; návrhy týkající se zřízení romských organizací – dokumenty č. 4, 9, 10).

Z výše uvedené charakteristiky jednotlivých příspěvků ve sledované publikaci je patrná snaha autorů o interpretaci dokumentů, jejichž edice je připojena závěrem. Z obecného hlediska bylo autory za důležité označeno uchopení tématu z pohledu romských aktérů, resp. místních (regionálních) stupňů státní správy, i když, paradoxně, část dokumentů pochází z centrálních institucí (Archiv Kanceláře prezidenta republiky). Naše informace o dění v jednotlivých obcích či městech jsou zatím nedostatečné. Problémem může být sama skutečnost, že realita každodenního života romských komunit je v písemných pramenech zachycena specifickým („úředním“) způsobem.

Nicméně jednotlivé regionální studie by měly objasnit, jaké konkrétní problémy romských komunit byly v místě řešeny a jakým způsobem. Autorům se tento přístup podařilo částečně aplikovat na brněnském příkladu (působení J. Šándora, resp. návrh R. Daniela), kde byly předmětem zájmu návrhy na vytvoření „romské“ organizace. Samotná motivace aktérů zde zůstává nejasná. Pokud tedy bylo jedním z deklarovaných cílů publikace objasnit motivace romských aktérů ke vstupu do vyjednávání se státními orgány, pak tento cíl nebyl v úplnosti naplněn. Každopádně lze z přiložených dokumentů vyčíst reflexi pozice pisatelů při vyjednávání se státními orgány, resp. motivaci pisatelů k zapojení do procesu řešení „otázky obyvatel cikánského původu“.

Autory je zdůrazněna role angažovaných jednotlivců v otázce založení romské organizace, ovšem založení takové organizace zřejmě nebylo hlavním důvodem k angažovanosti romských aktérů na místní či celostátní úrovni. Hlavním důvodem bylo řešení každodenních problémů, se kterými se Romové potýkali (otázka bydlení, vzdělání, zdravotní péče atp.). Vyplývá to i ze zaměření činnosti SCR a ZCR na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. Sledovaná otázka uznání samostatné romské národnosti tak zřejmě nebyla pro romské aktéry hlavní motivací k jejich společenské angažovanosti. Ve sledovaném období (do roku 1970) nebylo uznání romské národnosti, popř. existence romské organizace tématem u nás ani v zahraničí. Obecně lze konstatovat, že problematické může být hledání odpovědi na otázku, která ve sledované době nebyla takto položena (pokládána). Tento paradox historického bádání (hledání odpovědi na otázku kladenou ze současnosti směrem do minulosti) musí být vždy respektován a překonáván kritickým hodnocením pramenů, včetně vědomí jejich neúplnosti.

Společenská angažovanost byla v době komunistické nadvlády nutně spojena se zapojením do tehdejších mocenských struktur. Většina Romů (podobně jako většina majoritní společnosti) se s hlásanou politikou KSČ ztotožňovala, popř. představovala „objekt“ této politiky. V textu ale není patřičně zdůrazněno, že pravidla komunikace byla stanovena jednou ze stran (státní a stranické orgány). Proto autory vytyčený pokus o popsání situace, v níž probíhá dialog mezi romskými aktivisty a státní mocí, je nutně vždy vymezen určitými hranicemi stanovenými tehdejšími vedením státu, potažmo KSČ.

Ačkoliv je v knize zmíněna i role Romů, kteří přišli po roce 1945 ze Slovenska, bližší zkoumání tohoto fenoménu (migrace ze Slovenska) a její dopad na přístup státu k Romům v textu chybí. S přihlédnutím k tomu, že pro přístup státních orgánů k problematice života Romů byla tato migrace klíčová, bylo by velmi žádoucí, aby další výzkumy byly orientovány tímto směrem.

Publikace je pozitivním příspěvkem k problematice vzniku romských organizací, resp. obecně k postavení Romů po druhé světové válce (především v období 1945–1989). Z obecnějšího hlediska by bylo možné na vztahu státu k romské menšině poukázat na možnosti dialogu mezi občany a státem v tehdejších podmínkách „reálného socialismu“. Za upozornění stojí také

otištění dokumentů, na nichž se podíleli neromští aktéři, protože podíl neromských aktérů v „romských“ aktivitách nebyl prozatím podrobněji zpracován (např. V. Srb, E. Davidová, M. Hübschmannová a další). Na své zhodnocení také čekají osudy romských aktivistů a předložená kniha přinesla „objev“ jednoho z nich (J. Šándor). V jednotlivých medailoncích pak přináší stručné portréty několika dalších romských osobností. Závěrem lze vyslovit naději, že tento počín (zveřejnění archivních dokumentů) je prvním krokem k větší edici pramenů týkajících se historie Romů, zvláště na území České republiky, protože pro Slovensko byly takové dokumenty již publikovány (práce A. Jurové).

Petr Lhotka¹

¹ Autor pracuje ve veřejné správě. Dlouhodobě se také věnuje historii Romů. E-mail: lhotka@gmail.com

Sociálna štúdia – Nová Hruštík
– Odborná Práca

EVALUÁCIA
DOPADU TERÉNEJ
SOCIÁLNEJ
PRÁCE 2018

Daniel Škobla, Tomáš Hrustič, Ondřej Poduška

Evaluácia dopadu terénnej sociálnej práce 2018

Bratislava: Implementačná agentúra Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky (IA MPSVR SR), 87 s., ISBN 978–80–89837–50–2

Programy terénnej sociálnej práce a terénnej práce (ďalej len TSP a TP) sú v slovenskej (a obdobne v českej) praxi prítomné už viac ako 15 rokov a evaluácia je ich významnou súčasťou. Hodnotenie kvality a samozrejme konkrétnych prínosov, či výsledkov práce terénnych sociálnych pracovníčok (pozn. autorka tejto recenzie sa rozhodla používať ženský rod pri odkazoch na pracovníčky národného projektu terénnej sociálnej práce, pretože sa ukazuje, že v programe prevažujú ženy) je základom pre jej rozvoj a zvyšovanie kvality.

Publikácia *Evaluácia dopadu terénnej sociálnej práce 2018* je zdrojom spätnej väzby na konkrétny národný projekt terénnej sociálnej práce realizovaný na Slovensku a jej základom bola evaluačná správa vypracovaná pre potreby tohto projektu. Zároveň však presahuje jeho rámec a možno ju považovať za odbornú literatúru vhodnú pre štúdium odborníkov v praxi alebo študentov sociálnej práce, jej autori vedú zaujímavú diskusiu o vybraných aspektoch TSP – formulovaných do odpovedí na tzv. evaluačné otázky. Rozšírenie záberu nad rámec hodnoteného projektu oceňujem aj ako učiteľka sociálnej práce a terénnej sociálnej práce a knižku rada začlením do nie príliš rozsiahleho zoznamu študijnej literatúry o TSP.

Za zmienku stojí aj vizuálna stránka knihy. Ako autori v úvode vysvetľujú, spojenie odborných textov s výtvarnou tvorbou umelcov, ktorí sa (rovnako ako terénna sociálna práca) snažia poukazovať na nespravodlivosť v prístupe spoločnosti voči ľuďom na jej okraji, je jej nezanedbateľným rozmerom.

Garanciou kvality a vedecky precízneho prístupu je autorský/evaluačný kolektív zložený z uznávaných odborníkov (aj autorkou tejto recenzie), ktorí sa témam spojeným so sociálnym vylúčením marginalizovaných skupín obyvateľov (predovšetkým Rómov) venujú dlhodobo. Majú skúsenosti s evaluáciou programov TSP, čo sa pozitívne odráža na kvalite publikácie, napríklad aj preto, že si na ich základe môžu „dovoliť“ hodnotiť túto službu aj z historického hľadiska.

Publikácia má 87 strán a je štruktúrovaná do ôsmich kapitol (vrátane stručnej informácie o histórii evaluácií projektu, metodológii aktuálnej evaluácie a odporúčaní pre jeho ďalší rozvoj). Obsahová kompozícia dokumentu je determinovaná už spomenutými evaluačnými otázkami, ktorým je priestor venovaný v samostatných kapitolách. Každá kapitola obsahuje zistenia z terénu, hodnotenie skúmanej témy evaluátormi a zároveň odporúčania na zmeny založené na výskumných zisteniach a odbornom posudku evaluátorov.

Spolu 7 evaluačných otázok sa venuje rôznym oblastiam výkonu terénnej sociálnej práce, ku ktorým autori prinášajú zaujímavú diskusiu. V stručnosti k ich obsahu:

Je terénna sociálna práca základnou intervenciou pre cieľovú skupinu MRK (marginalizované rómske komunity), ktorá vytvára základné predpoklady pre ostatné nadväzujúce intervencie, alebo je jednou z mnohých intervencií, ktoré sú navzájom nahraditeľné? Aké sú špecifická terénnej sociálnej práce v porovnaní s inými službami pre MRK?

Autori konštatujú, že terénna sociálna práca má „unikátne“ postavenie v rámci služieb poskytovaných priamo v obciach, resp. v komunitách a zároveň špecifikujú, v čom výnimočnosť TSP spočíva. Dá sa súhlasiť, že TSP je nepochybne najviac etablovaný sociálny program v prirodzenom prostredí cieľových skupín, má najdlhšiu históriu a preto najviac priestoru na zdokonaľovanie. Autori v tejto časti diskutujú o nárokoch na pracovníčky v programe (napríklad pracovníčky sa „pohybujú na tenkom ľade“, ak ide o rozhodnutia, ktoré môžu významne ovplyvniť životy klientov), o ich „univerzálnosti“, potrebe reagovať na rôznorodé požiadavky klientov aj vo vzťahu k úlohám ďalších služieb prítomných v lokalitách. Za cenné považujem pomenovanie potenciálu TSP v konkrétnych cieľoch.

Aké sú interakcie medzi terénnou sociálnou prácou a ďalšími službami/intervenciami, ktoré existujú pre sociálne vylúčené osoby v lokalitách s prítomnosťou MRK?

Publikácia pomenúva determinanty spolupráce medzi TSP a ďalšími službami v lokalitách, venuje sa najmä vzťahom medzi TSP a obsahovo blízkymi službami (komunitné centrá, asistenti osvetu zdravia). Poukazuje na „trecie plochy“ (zaujímavý je napríklad pohľad zástupcov stredného manažmentu hodnoteného projektu na „konkurenčné“ projekty). Formuluje odporúčania, napríklad ako vyjasniť a vylepšiť vzťahy medzi jednotlivými programami. Podnetná je komparácia modelov riadenia dvoch národných projektov.

Aké sú vzájomné vzťahy medzi samosprávou a terénnymi sociálnymi pracovníčkami/terénnymi pracovníčkami a ako tieto interakcie vplyvajú na výkon terénnej sociálnej práce?

V akých podobách si samospráva uvedomuje význam terénnej sociálnej práce? Plánuje samospráva pokračovať v realizácii aj po ukončení financovania z Európskeho sociálneho fondu? Sú obce pripravené/ochotné terénnu sociálnu prácu spolufinancovať a v akej veľkej miere?

V tejto časti čitateľ nájde pohľady zástupcov samosprávy na TSP, so samosprávami evaluátori diskutujú aj o pokračovaní programu v prípade absencie zdrojov z EÚ a ukončenia národného projektu (dlhodobou je slabinou terénnych programov v MRK ich závislosť od zdrojov z európskych fondov). Okrem toho, sú v kapitole pomerne podrobne opísané problémy súvisiace s postavením pracovníčok voči samosprávam a ďalším aktérom v sociálnej oblasti. Autori neostávajú iba pri opise problematických situácií, ponúkajú, respektíve sprostredkujú aj fungujúce stratégie na ich riešenie.

Ako vnímajú iné relevantné inštitúcie (Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, Polícia SR, lekár, škola) terénnu sociálnu prácu, aké sú interakcie medzi týmito inštitúciami a TSP/TP a ako tieto interakcie vplyvajú na výkon terénnej sociálnej práce?

V kapitole obsahovo orientovanej na vzťahy medzi TSP a inými relevantnými inštitúciami čitateľ nájde rôzne pohľady na TSP a spoluprácu sociálnych pracovníčok s konkrétnymi inštitúciami (Úrady práce, polícia, škola, atď.). Autori konštatujú, že silným limitom kvality spolupráce sú neprofesné väzby medzi pracovníčkami a zástupcami relevantných inštitúcií, ktoré sú výsledkom prístupu k TSP založenom na osobných postojoch (sympatiách, osobných predsudkoch, napríklad voči rómskym zamestnankyniam programu) a známostiach. V praxi absentuje systematický prístup k spolupráci, potrebná je „osвета“ medzi zamestnancami inštitúcií, posilňovanie pozície TSP.

Ako sú nastavené štandardy TSP a TP vo vzťahu k praktickému výkonu terénnej sociálnej práce? Podporuje súčasný model koordinácie kvalitný výkon terénnej sociálnej práce a v čom spočívajú možnosti jeho zlepšenia?

V kapitole 6 je zahrnutých viacero dôležitých tém – jednak hodnotenie vybraných aspektov relatívne nových štandardov terénnej sociálnej práce a terénnej práce na Slovensku, okrem toho autori hodnotia systém riadenia a koordinácie národného projektu. Dá sa len súhlasiť so zdôraznením princípu zmocňovania (o ktorý sa štandardy opierajú). V tejto časti autori diskutujú o prístupoch zameraných na riešenie problémov (problémovo/úlohovo orientované) a prístupoch menej direktívnych, orientovaných na partnerstvo, podporu, pomoc (nie kontrolu) – obidva prístupy sú legitímne a v sociálnej práci prítomné, potrebná je diskusia o ich vyváženosti. Opäť so súhlasom evidujem záujem evaluátorov o tematiku delby práce medzi TSP a TP. Zaujímavé by bolo zhodnotenie delby práce medzi pracovníkmi bez ohľadu na ich pozíciu v lokalitách, ktoré sú „obsadené“ širšími pracovnými tímami.

Aký je dopad terénnej sociálnej práce a ako by sa dal načrtnúť potenciál TSP prinášať ďalšie pozitívne zmeny pre život jednotlivca a rodín? Aké sú hranice limity terénnej sociálnej práce v dosahovaní výsledkov?

Časť interpretujúca zistenia o výsledkoch práce terénnych sociálnych pracovníčok a terénnych pracovníčok je rozdelená podľa jednotlivých oblastí intervencií TSP (vzdelávanie, finančné poradenstvo, zamestnanosť, zdravotná starostlivosť) – tie sú predstavené a analyzované do takej miery, ako to časové a metodologické nastavenie evaluácie dovolilo.

Cenná je záverečná časť publikácie, v ktorej autori uvádzajú odporúčania na zmeny v dvoch úrovniach – pre priamy výkon TSP a pre úroveň tvorby koncepcií a programov. Ako som už uviedla, publikácia prekračuje rámec hodnoteného projektu a zároveň ponúka konkrétne odporúčania uplatniteľné jednak v nadväzujúcom projekte a tiež v službe ako takej.

Publikácia je napísaná moderným a čitateľsky priaznivým spôsobom (bezpochyby založeným na kvalitnom metodologickom základe). Nie je len „suchým“ konštatovaním stavu, autori zaujímavo diskutujú o dôležitých témach súvisiacich s kvalitou terénnej sociálnej práce, trefne pomenúvajú priestor na rozvoj/zlepšovanie. Prečítala som si ju so záujmom a aj vďaka príjemnej vizáži zaujala viditeľné miesto v mojej kancelárii.

Jurina Rusnáková¹

1 Doc. Jurina Rusnáková je riaditeľkou Ústavu metodologických štúdií Fakulty sociálnych vied a zdravotníctva na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. E-mail: jrusnakova@ukf.sk

Jana Horváthová, Alica Sigmund Heráková, Jiřina Šiklová

Amendar: pohled do světa romských osobností

Brno: Muzeum romské kultury, 2018, 223 s. ISBN 978-80-86656-36-6

PhDr. Jana Horváthová, Mgr. Alice Sigmund Heráková a PhDr. Jiřina Šiklová, CSc. Tyto tři ženy se rozhodly, že budou následovat odkaz pana Prof. Ctibora Nečase, DrSc., který vytvářel seznam romských osobností. Kniha *Amendar: Pohled do světa romských osobností* je možností, jak světu představit obvykle neobvyčejné příběhy lidí, kteří i přes mnohdy nepříznivé podmínky dosáhli toho, co chtěli. Asociace muzeí a galerií ČR udělila této knize cenu v kategorii muzejní publikace roku. Očekávání byla tedy vysoká.

Když jsem poprvé viděl obálku této knihy, kterou vydalo Muzeum romské kultury, byl jsem zklamaný. Čekal jsem něco víc. Obálka knihy je to, čeho si každý všimne jako první. Možná jsou pro někoho monochromatické, částečně se překrývající obličejové známky Romů dostatečným lákadlem, ale mě by tato chladně modrá obálka nijak neoslovila, pokud bych nezahlédl několik párů očí, které i přes chaos na obálce promlouvaly samy za sebe. Rozhodl jsem se tedy knihu otevřít a podívat se, co na mě čeká uvnitř. Předsádka ostře rudé barvy kontrastovala s bílými, jednoduchými popisky a modrým prokládáním kapitol.

První dvě kapitoly jsou věnované velmi detailním a osobním rozhovorům. Na jednadvaceti stranách se můžeme dozvědět velmi zajímavé informace ze života psycholožky Mgr. Moniky Mihaličkové, která velmi barvitě vypráví o svém dětství, studiu a o své práci. Druhý dlouhý rozhovor v knize je věnován Bc. Davidu Tišerovi, řediteli sdružení Ara Art. David se v rozhovoru zaměřuje hodně na práci, kterou dělá a která ho baví.

Při čtení těchto dvou rozhovorů jsem často pociťoval různé emoce. Jejich protagonisté se často zmiňovali o věcech, které v naší společnosti nefungují tak, jak by měly, a tak smích střídal úšklebek, ale to je vlastně dobře. Rozhovory nejsou ploché a mají dynamiku, jsou proloženy fotografiemi z různých období života zpovídanych. Zejména černobílou fotografií Moniky Mihaličkové, kterou vyfotil její manžel Jan Mihaliček, snad nelze ani popsat. Je to mistrovské dílo, plné různých emocí.

Druhá část knihy je věnována medailonkům romských osobností. Jak ale vlastně definujeme romskou osobnost? Co všechno musím udělat, abych mohl být nazýván romskou osobností? Je to snad úspěch, vzdělání, nebo jen to, že se hlásím k romské národnosti? Pro někoho je úspěch žít skromným životem a být spokojený. Někdo zase na druhou stranu jde bezhlavě za svým cílem a i přes svůj viditelný úspěch se úspěšný necítí. Podle Alice Sigmund Herákové jsou to lidé, kteří našli své místo ve společnosti, kteří dokázali nebo dokáží žít svůj život naplno i přes různé nepříznivé vlivy.

Po přečtení posledního medailonku jsem si uvědomil, jak pestrá skladba lidí se v knize nachází. Během čtení jsem narazil na medailonky lékařů, právníků, sportovců, umělců, aktivistů, dělníků, sociálních pracovníků a dalších. Opravdu široké spektrum zajímavých příběhů, které někdy narušuje pouze neosobní vzhled oněch medailonků. Jméno, datum narození, národnost, vzdělání a další kolonky navozují dojem katalogu a tak trochu odosobňují tuto část knihy.

Hodně lidí z knihy znám osobně, ale nikdy jsme se nebavili o vzdělání, protože to není třeba a rozhodně máme zajímavější témata k diskusi. Jejich vzdělání nebo pracovní úspěchy je tedy zajímavé vidět takto pohromadě.

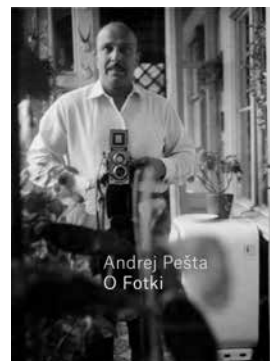
V knize chybí určitě několik velmi významných jmen a jsem rád, že se Jana Horváthová, ředitelka Muzea romské kultury, k tomuto v předmluvě vyjádřila. Chápu lidi, kteří se stále nevyrovnali se svým romským původem, nebo lidi, kteří se bojí k romskému původu přihlásit z důvodu ohrožení své kariéry, nebo snad ohrožení sebe sama.

Celkově hodnotím knihu pozitivně, za velké plus považuji dva detailní rozhovory a také velké množství zajímavých medailonků lidí, kteří působí v různých profesních oblastech. Můj dojem z knihy sráží katalogový vzhled medailonků a nevábna modrá obálka knihy.

I tak si myslím, že vzorek lidí v knize jednoznačně ukazuje, že Romové jsou úspěšní napříč celým spektrem profesí. A až mi bude příště v hospodě někdo povídat o tom, že Romové jsou nevzdělaní a nepracují, s úsměvem na tváři mu předám tuto knihu.

Bc. Štefan Balog

1 Bc. Štefan Balog je romský student Přírodovědecké fakulty UK a České zemědělské univerzity. Je aktivní v iniciativě organizace Romea *Baruvas*, která síťuje romské studenty středních a vysokých škol. E-mail: s.balog@seznam.cz

Andrej Pešta

O Fotki

Brno: Muzeum romské kultury, 2017, 159 s., ISBN: 978-80-86656-32-8

Fotografické album *O Fotki* je výstupem dlouhodobého projektu Muzea romské kultury v Brně (dále MRK), které se k bohaté tvorbě Andreje Pešty vrací od počátku milénia. V československém kontextu se jedná o vůbec první fotografickou publikaci s romskou tematikou, jejímž autorem je samotný Rom. Andrej Pešta pravděpodobně není jediný romský fotograf, který své snímky pořizoval v 50. až 80. letech minulého století. Je ale každopádně jediný, jehož dílo bylo knižně vydáno a o jehož existenci se ví. Kniha vznikla jako doprovodný katalog ke stejnojmenné výstavě organizované MRK v Brně.

V úvodním textu knihy přibližuje ředitelka MRK Jana Horváthová ve zkratce jak svou osobní zkušenost s Andrejem Peštou, tak i jeho uměleckou a tvůrčí všestrannost. Horváthová vzpomíná, že Peštu zná již ze starších fotografií, na kterých je zachycen s jejími politicky a společensky aktivními příbuznými (např. s Tomášem Holomkem) a dále zprostředkovává hodnocení Mileny Hübschmannové, která Peštu označovala za nadaného literáta s vypravěčským talentem a bohatou fantazií. Pešta se dále věnoval malbě, kovářství i rozličným formám kutilství.

Andrej Pešta není neznámou osobností romského společenského dění. Byl členem společensko-kulturní organizace Svazu Cikánů-Romů. Jeho společenské aktivity přibližuje v závěrečném textu knihy romistka a historička Milada Závodská, podle níž Pešta kromě redakční činnosti ve svazovém periodiku *Románo lil* vedl rovněž pěvecký a taneční soubor Jagóri. Jakožto člen jazykovědné subkomise a rodilý mluvčí severocentrální romštiny úzce spolupracoval s Milenou Hübschmannovou na možnostech standardizace romštiny.

Peštova všestrannost a zapojení do romského emancipačního hnutí na přelomu 60. a 70. let je nesporná, ale o jeho fotografické tvorbě se zaměstnanci MRK dozvěděli až na počátku milénia a to na základě jeho vlastní iniciativy. Jak se z doprovodných textů ke knize dozvídáme, stovky negativů muzeu předal se slovy, že se jedná o archiv redakce *Románo lil*. Ke zpracování archivu došlo až po 15 letech a vzhledem k tomu, že byla kniha publikována několik let po autorově smrti, sám Pešta již do výběru snímků nezasahoval. Kniha obsahuje prezentaci téměř stovky fotografií doprovazenou více či méně podrobnými popiskami. U některých fotografií informace chybí, o to větší prostor tak dostává vlastní fantazie.

Tematicky lze fotografie rozřadit do tří hlavních okruhů: rodina, svazová redakční činnost a okrajově i vlastní Peštova kovářská a jiná tvorba. Tyto okruhy pak tvoří mozaiku života samotného autora, což byl i hlavní a přiznaný záměr sestavovatelů knihy. Těm tak nešlo primárně o fotografii jako umělecké dílo, ale spíše o fotografii jako historický pramen a prostředek

k dokreslení zajímavé a mnohostranné osobnosti Andreje Pešty. Ze všech doprovodných textů je pak zřejmé, že byl Andrej Pešta pro pracovníky MRK inspirující postavou o mnoha neznámých, které skrze práci na knize s nadšením rozkrývali. O tom, jak by kniha mohla vypadat, kdyby byla pojata čistě esteticky a dbala by výhradně na kvalitu snímků, se lze vzhledem k neznalosti kompletního díla jen těžko dohadovat. Pokus by to však mohl být zajímavý a kniha by tak získala úplně jiný ráz. Jedinečnou je bezesporu i v takto zvoleném formátu a době zapadá do samotného muzeologického a historicko-etnografického zaměření MRK. V českém prostředí existuje několik nakladatelství, která vydávají kvalitní monografie českých fotografů. Patrně nejvýznamnější z nich, Torst, věnoval opakovaně nemalý prostor neromským autorům zobrazujícím Romy. Čistě esteticky pojatá publikace fotografií romského fotografa na vydání stále čeká.

Jedním z hlavních témat ztvárněných Peštou je jeho vlastní rodina. Některé fotografie spontánně zachycují jeho nejbližší příbuzné, na převážné většině z nich členové rodiny pro fotografa vědomě pózuji. Fotografovaní tak vždy vědí, že jsou objektem fotoaparátu. A právě proto, že autor fotek zachycuje vlastní rodinu, do velké míry odpadá úskalí exotizace, které je obvyklé v eticky sporném asymetrickém vztahu, kdy neromský fotograf fotografuje sobě neznámé nebo nikoli důvěrně známé Romy. Pešta naopak zachycuje vlastní rodinu v každodennosti života socialistického Československa. Fotografie vlastní romské rodiny se zařazují do hlavního proudu zobrazování každodennosti neromských rodin, včetně dobové módy a prostředí, do kterého jsou fotografie zasazeny. Podobně fotografie pro periodikum *Románo Lil* zachycují běžné momenty ze schůzí nebo folklórních akcí a jsou tak cenné svou obyčejností. Že jsou na fotografiích Romové, se v podstatě dozvídáme pouze z kontextu celé knihy. Přesto, nebo právě proto, mají důležitou výpovědní hodnotu jako fotografie romské. Momentka ze členské schůze časopisu *Románo lil* (s. 74–75) například navazuje na estetiku zobrazování neromských dobových schůzí a dokresluje tak míru soudobé společenské participace Romů. Fotografie ukazují každodennost, která nám je v zobrazování Romů většinou utajena.

Pešta jen výjimečně fotografuje romské osady a pokud to dělá, tak pouze v rámci výzkumných cest svazového periodika *Románo lil*. Do osad ho pak přivádí mapování tradičních romských řemesel, která se na fotkách také objevují. Několik málo fotografií pochází z osady, ve které strávil dětství a mládí. Téma romských osad na Slovensku, popřípadě českých městských ghett, se stalo lákavým a snadno zachytitelným objektem hledáčku mnohých profesionálních fotografů. Většina autorů nestrávila v těchto komunitách dostatečné množství času, aby místní Romy alespoň trochu poznala a nikdo z nich nemluvil romsky. Pomocí snímků pak vypovídají o společenství, o kterém toho ví jen velmi málo. Takové fotografie mohou působit jako autentické zachycení života v romských osadách, ale mnohdy zůstávají v zajetí exotizujícího zobrazování. V tomto ohledu jde Pešta proti proudu. Na rozdíl od neromských fotografů uměl romsky a nesnažil se zachytit své romantizující představy. Z fotografií je patrný lehký odstup, Pešta zachycuje skupinky obyvatel v situacích, které by mohly být pro profesionálního neromského fotografa málo atraktivní a obyčejné. Aparát míří na skupinky obyvatel tak, jak je vidí kdokoliv cizí, kdo do osady přijde a sám Pešta tak sympaticky přiznává vlastní nezařazenost do dané komunity. To lze vidět například na skupinových fotografiích, kde je zjevné, že se lidé shlukují před namířeným aparátem neznámého člověka.

Zobrazování Romů jako exotické menšiny, jednotlivců nebo neodolatelných žen se nevyhnulo ani jiným uměleckým oborům. Různé příklady najdeme historicky v malbě, literatuře a nověji i v uměleckém filmu nebo novodobých filmech dokumentárních. Ve fotografii určitě nelze o kýči mluvit u všech autorů. Například Koudelkova divadelnost snímků a celkové velmi kvalitní umělecké zpracování nezakrývá snahu o obraz (viz např. Koudelka 2011) a tím umírňuje pocit vnucené autenticity, který se snaží fotografiemi Romů vyvolat jiní autoři. I zájem o Romy je

různý a bylo by nespravedlivé generalizovat. Příkladem může být Eva Davidová, etnoložka se zájmem o fotografii, která bezesporu svou vytrvalostí fotografovat vytvořila významné svědectví o Romech v komunistickém Československu (např. Davidová 2004, 2012). Legenda pak praví, že známá píseň *Evo, bičhav mange fotka* („Evo, pošli mi fotku“), je složena na její počest právě pro častou přítomnost aparátu při jejích výzkumech. Historii zobrazování Romů ve fotografii v našem kontextu, ale i novodobým autorům, mezi něž se řadí známá jména jako je Karel Cudlín, Iren Stehli, Jindřich Štreit a další, se v doprovodném textu knihy věnuje Tomáš Pospěch. Text velmi dobře zařazuje Andreje Peštu do kontextu československé fotografie a přístupu k Romům jako jejímu častému objektu. Na závěr historické exkurze řadí shrnutí, které dodává kontext jedinečnosti publikované Peštovy sbírky: „Ze zobrazování Romů se postupem času stalo jedno z největších klíšé české dokumentární fotografie. Většinou se mezi fotografie ustálil romantický pohled, hledání jiného životního stylu, nefalšované ryzosti a nevykořeněnosti, zaujetí lidmi známými svým temperamentním vystupováním, bezprostředností a otevřeností. Žili způsobem života, se kterým se ztotožňovala řada fotografujících, upomínali na ‚starý svět‘ nebo život mimo konzum“ (s. 14).

Album *O Fotki* je svého druhu jedinečné právě pro vlastní reprezentaci Romů, jejich zachycení nikoli pro exotický vzhled, nespoutaný život nebo jiné divoké představy lidí zvenčí, ale pro zobrazení Romů v jejich všednosti a každodennosti. Album tak nabourává ať už pozitivní nebo negativní představy o Romech, aniž by jim odepíralo specifickou a přímé aktérství ve veřejném životě. Andrej Pešta nám tak zanechal důležitou výpověď, které se díky pracovníkům MRK dostalo kvalitního zpracování. Autentičnost, kterou hledají u Romů neromští fotografové, dokázal Pešta zaznamenat v její prostotě a to bez hledání výjimečného oproti běžnému. Pokud zachycoval výjimečné, tak v podobě výjimečných společenských a rodinných událostí, nikoli v podobě všeobecného kontrastu k okolní společnosti. Romové na jeho snímcích jsou její plnohodnotnou součástí.

Petra Dobruská¹

Literatura

Davidová, E. 2004. *Eva Davidová*. Praha: Torst.

Davidová, E. 2012. *Rómovia na Slovensku vo fotografii Evy Davidovej*. Prešov: Jekhetane – Spolu.

Koudelka, J. 2011. *Cikáni*. Praha: Torst.

1 PhDr. Petra Dobruská je absolventkou Semináře romistiky na FF UK. Během svých návštěv v romských rodinách sama fotografovala, některé z jejích snímků byly použity v *Romano džaniben*. Petra Dobruská dlouhodobě žije v Rumunsku, kde před lety založila a dodnes vede vzdělávací program One World Romania at School zaměřený na otevírání důležitých lidskoprávních témat na tamních středních školách. Vedle toho se věnuje kurátorské práci.

Chystá se: Rómovia 30 rokov po revolúcii

Rómovia 30 rokov po revolúcii je názov knihy, ktorej cieľom je pomenovať uplynulých 30 rokov „po“ v súvislosti so spoločenským postavením Rómov na Slovensku.

Kniha najskôr predchádzala verejná diskusia, ktorú v apríli 2019 realizovalo občianske združenie eduRoma v bratislavskom klube Pod lampou, ktorý na Slovensku vedie prestížny týždenník .týždeň. O mesiac neskôr sa na túto tému uskutočnila aj odborná konferencia. Stále to však nestačilo. Bol som presvedčený, že sme sa k téme 30 rokov „po“ postavili len okrajovo a že sme širokej verejnosti nesprostredkovali hlbší a vlastne aj zaujímavejší pohľad a zamyslenie sa nad ponovembrovými dejinami Rómov.

Hovorí sa, že veľké dejiny sú odrazom tých malých – našich osobných dejín. V odborných diskusiách a prednáškach o tejto téme však stále pociťujem zo strany – aj vzdelaných – ľudí skôr nostalgiu za bývalým režimom alebo často chladný, neosobný akademický odstup sprevádzaný naratívom vedeckého plurálu. Nechcel som preto publikáciu, ktorá by ponúkala verejnosti ďalšie odborné texty a analýzy – skôr naopak, chcel som ponúknuť čitateľom knihu, ktorá by popisovala ponovembrovú cestu Rómov na Slovensku cez osobnú, ľudskú skúsenosť, pamäť a vlastnú reflexiu. Možno práve takto koncipovaná knižka by mohla osloviť nie len bezprostredných pamätníkov ponovembrových udalostí, ale aj dnešnú generáciu stredoškolských a vysokoškolských študentov. A áno, chcel som tiež zostaviť knihu, ktorá by oslovila aj samotných autorov.

Preto ma už pri jej vzniku – hneď v úvode – úprimne potešili dve veci, s ktorými sa ako publicista a editor nestretávam často: 1. myšlienka napísať na túto tému krátku osobnú esej, úvahu, sa zo strany oslovených autorov a autoriek stretla okamžite s pozitívnym ohlasom; 2. väčšina z nich mi texty v dohodnutom čase aj reálne dodala. Výsledkom je kniha, ktorá čitateľom ponúka na 130 stranách zaujímavo opísané životné skúsenosti, osobné spomienky, pohľady, ale tiež kritické reflexie a prognózy z pera 34 autorov a autoriek, ktorí v oblasti ochrany ľudských práv a zlepšovania postavenia Rómov na Slovensku počas uplynulých troch dekád odvedli (a stále odvádzajú) obrovské množstvo neoceniteľnej práce. Ide zároveň o knihu, ktorá predstavuje medzigeneračný dialóg o ponovembrovom postavení Rómov na Slovensku. Jeho ústredným motívom je „osudový dotyk“ s chudobou a nespravodlivosťou a súčasne neutíchajúca túžba pomáhať a vytrvalo meniť túto krajinu na lepšie a dôstojnejšie miesto pre život každého jedného z nás. Je to ale aj esej, ktorá odzrkadľuje zvnútornený, neustále prebiehajúci dialóg verejných intelektuálov – ich sebaspytovanie sa, uvažovanie a zamýšľanie sa nad touto témou, ako aj ich pretrvávajúce pochybnosti na tridsaťročnej ceste k menšinovej emancipácii.

Dá sa povedať, že kniha *Rómovia 30 rokov po revolúcii* tvorí kapitoly malých – osobných dejín jej autorov, ktorí od ponovembrových udalostí s touto témou so cfou zápasia až do dnešných dní. Medzi autorov a autorky pripravovanej knihy patria okrem iných osobností aj bývalí splnomocnenci vlády pre rómske komunity Miroslav Pollák a Anina Botošová, publicistka a aktivistka Jarmila Vaňová, šéfredaktor Romano Nevo Lil Roman Čonka, etnologička a publicistka Zuzana Kumanová, antropológ Alexander Mušinka alebo spisovateľ a bývalý predseda Verejnosti proti násiliu Fedor Gál.

Knihu vydáme a predstavíme verejnosti v januári 2020.

Vlado Rafael¹

1 Autor je editor knihy, pôsobí v občianskom združení eduRoma. E-mail: vlado@eduroma.sk